

דוח זה מתפרסם בתקופה לא קלה. מספטמבר האחרון, הסכסוך שהתלקח עוד קודם לכן בירושלים המזרחית התרחב לתחומי ישראל. אירועי אלימות תכופים גבו קורבנות בישראל ובגדה המערבית, זרעו פחד וערערו את שגרת החיים. חובתה של ממשלת ישראל בעת הזו היא כפולה: עליה להגיב למציאות שנוצרה, ולשמור על הביטחון האישי של כל אדם, ללא קשר למוצאו; ובד בבד, לוודא כי כל פעולותיה שומרות על עקרונות היסוד של זכויות האדם, ובהם הימנעות מפגיעה בחפים מפשע, שימוש מידתי והולם באמצעי האכיפה שבידיה והקפדה על הליך הוגן.

חובתנו כארגון זכויות אדם בעת כזו היא לעמוד על המשמר ביתר שאת: לוודא כי רשויות המדינה יקפידו על זכויות האדם, להתריע על הפרתן, לעודד שיח ציבורי אודות אופן ההתנהלות הראוי, ולהשמיע קול שונה בתוך אווירת ההסתה, הגזענות והאלימות המשתלטת על המרחב הציבורי. עלינו לשוב ולהזכיר שזכויות האדם אינן פריבילגיה השמורה למצבים של שגרה ושקט; זכויות האדם נועדו לשמור על כולנו גם בעתות חירום, כאשר הסכנה להפרתן והסכנה מהפרתן גדלות שבעתיים. אסור שהפחד והדאגה יובילו להוקעה ול"סימון" של ציבור שלם ולפרקטיקות משפילות ומפלות; אסור ששלהוב היצרים והרצון הטבעי "לעשות משהו" יובילו לתיקוני חקיקה חפזים, שנשארים בספר החוקים גם לאחר שהמתיחות שוככת; אסור שתחושת החירום תכרסם בזכויות האדם ובהגנות המוענקות לאזרחים ולתושבים במדינה דמוקרטית.

הפרתן של זכויות האדם במהלך גל האלימות האחרון נדונה בפרק הראשון של דוח זה. בפרקים הבאים ניסינו לסקור תחומים מרכזיים של זכויות האדם, ולהצביע על התפתחויות חשובות, על הפרות בולטות ועל מגמות של שיפור בשנה החולפת. הגזענות המשיכה גם השנה לבוא לידי ביטוי באופנים מגוונים וכלפי קבוצות רבות: ערבים, יוצאי אתיופיה, נשים, חרדים, חברות וחברי קהילת הלהט"ב, מבקשי מקלט ועוד. נדמה כי מה שהיה מדאיג במיוחד בשנה האחרונה הוא המעבר ממילים למעשים. הרצח במצעד הגאווה; שריפת כנסיית "הלחם והדגים"; הצתת בית הספר הדו-לשוני; תקיפות פיזיות של מבקשי מקלט ועוד – כל אלה בגיבוי ובליבוי של התבטאויות של אנשי ציבור ושל הסתה גזענית ברשתות החברתיות. נשיא המדינה ראובן ריבלין, שהתייצב נחרצות נגד הגזענות, זכה לאיומים על חייו. על רקע כל אלה, אי אפשר להדגיש מספיק את חשיבותו של חינוך משמעותי, מקיף ומתמשך נגד גזענות.

עוד אנו עומדים בדוח על המשך מדיניות הכליאה וההתעמרות בפליטים ובמבקשי מקלט, ועל ההפרה הנמשכת של זכויותיהם של מהגרי עבודה; על אפליית המיעוט הערבי בתחום השפה והתרבות; על התנהלות בעייתית של המשטרה בעת אירועי מחאה כלפי מפגינות ומפגינים וכלפי התקשורת; על מצוקת החובות שעומדת על כתפיהם של רבים מתושבי המדינה; על ניתוקי החשמל שעמם מתמודדים חסרי אמצעים כלכליים; על שימוש מופרז בכוח מצד הרשויות כלפי תושבי ותושבות ירושלים המזרחית, ועל הפקרתן של השכונות שמעבר לחומת ההפרדה; על השימוש במעצרים מינהליים ובצווי הגבלה והרחקה כלפי פלסטינים ויהודים כאחד; ועוד.

לצד אלה אנו שמחים לציין שנמשכת המגמה שמבשרת, אולי, על ניצנים של שינוי, במיוחד בתחום הזכויות החברתיות. כך למשל האיסור על תאגידי המים לנתק צרכנים מאספקת המים בשל אי יכולתם לשלם; הכרזה על תוכנית, שיש עוד להמתין ולראות אם תתממש, לשיקומו של הדיור הציבורי; ורפורמה מחשבתית וחקיקתית בתחום האפוטרופסות, לכיוון של הסדרים המקדמים את כבוד האדם ואת זכותו לאוטונומיה. שינויים חיוביים אלה לא נוצרו יש מאין, אלא הם תוצאה של פעילות נמרצת של ארגונים, קבוצות ויחידים לאורך שנים. כך למשל, השינוי החיובי שלו היינו עדים בשנה החולפת בנושא החזרתם של עובדי קבלן להעסקה ישירה הוא פרי עשור של מאבק של ארגונים ופעילים, בין היתר במסגרת הקואליציה הארצית להעסקה ישירה, שבה חברה האגודה לזכויות האזרח. הפירות מבשילים לאט, אבל כל הישג כזה הוא הוכחה לכך שמאבק ציבורי ממושך ועקשני מביא תוצאות.

כדי לקדם שינוי, צריך להבין בראש ובראשונה שהוא לא יבוא מהיום למחר. שינוי מתרחש באמצעות עבודת תשתית מול כל שדרות החברה – החל מהדרג הפוליטי, דרך הבירוקרטיה הממשלתית, בתי

המשפט, התקשורת, מובילי דעת הקהל ומערכת החינוך – במטרה לחזק תפישות ולעודד מדיניות של שוויון, זכויות אדם ודמוקרטיה. למרות הסחף, יש בישראל גם יסודות בלתי מבוטלים שמחויבים לערכים דמוקרטיים ולזכויות אדם. את העמדות הללו צריך לחזק. ולמרות הקושי, אפשר לשאוב עידוד ותקווה מהמאבקים של קבוצות וקהילות העומדות על זכויותיהן ומגיעות בסופו של דבר גם להישגים.

אנחנו מתחייבים להמשיך במאבק ארוך הטווח שלנו בזירות השונות על הערכים המנחים אותנו, גם כשפעילותנו נתקלת בביקורת ובתגובות עוינות, ולא לוותר על הדמוקרטיה, על זכויות האדם ועל החברה בישראל.

שרון אברהם-ויס, עו"ד

מנכ"לית האגודה לזכויות האזרח